

RÓTH ERIKA

Csak a jogalkotás gyorsabb vagy az igazságszolgáltatás is?

A címben feltett kérdésre nem ígérek, nem ígérhetek választ. A jogalkotás gyorsulását tapasztaljuk, az igazságszolgáltatás hatékonyságának erősítésével kapcsolatban a jogalkotói törekvés látszik, a jogalkalmazói fogadókészségről az utóbbi módosítások kapcsán még nehéz véleményt alkotni.

Az, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt (a továbbiakban: Be) 2010 decemberében két törvény is módosította, minden esetre nem könnyítette a jogalkalmazók munkáját. Az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2010. évi CLXI. törvényt 2010. december 13-ai ülésnapján fogadta el az Országgyűlés, míg az egyes törvényeknek a bíróságok hatékony működését és a bírósági eljárások gyorsítását szolgáló módosításáról szóló 2010. évi CLXXXIII. törvényt tíz nappal később, 2010. december 23-ai ülésnapján. Ha vetünk egy pillantást a hatályba léptető rendelkezésekre is, túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a „karácsonyi ajándék” nem szerezhette nagy örömet az igazságszolgáltatásban dolgozóknak.

A 2010. évi CLXI. törvény rendelkezéseinek többsége 2011. január 1-jén lépett hatályba, míg a büntetőeljárást érintő egyes rendelkezések hatályba lépésének időpontja 2011. július 1. A 2010. évi CLXXXIII. törvény új szabályait többségében 2011. január 7-étől (a kihirdetést követő 8. naptól) kell alkalmazni, a büntetőeljárásról szóló módosító rendelkezések csekély kivétellel 2011. március 1-jén léptek hatályba.

A 2010. évi CLXI. törvény elfogadásának előzményeiről a következőket tudhatjuk: a T/1673. sz. törvényjavaslat benyújtásának időpontja 2010. november 12., tárgyalási módja: sürgős. A javaslatot az Alkotmányügyi és az Emberi jogi bizottság vitatta meg – mindkettő kijelölésére 2010. november 15-én került sor. Az Emberi jogi bizottság egy nappal később (2010. november 16.), míg az Alkotmányügyi bizottság egy hét elteltével (2010. november 22.) már általános vitára javasolta. Ezt követően mindkét bizottság két alkalommal tárgyalta a módosító javaslatokat.¹

A 2010. évi CLXXXIII. törvény kiindulási pontja a T/1864 sz. törvényjavaslat, amelynek benyújtására 2010. december 3-án került sor. A hárszabálytól eltérően a sürgősség kérdésében nem volt szavazás, de három héten belül – tehát a 2010. évi CLXI. törvénytől is rövidebb idő alatt – elfogadta a parlament a javaslatot. Ezúttal csak az Alkotmányügyi bizottság tárgyalta.

¹ Az iromány sorsa nyomon követhető a következő címen: http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_iromany.irom_lckcrd_cgysz?P_CKL=39&P_TIP=NULL&P_FOTIP=null&P_KISZ=CLXI&P_KIDA=2010 (letöltés: 2011. május 24.)

A javaslatok benyújtója – mindkét esetben – a kormány (közigazgatási és igazságügyi miniszter).²

Bár kétségtelenül vannak szép számmal olyan törvényjavaslatok, amelyek jóval hosszabb idő elteltével kerülnek csak megvitatásra, illetve azt követően elfogadásra, a két, büntetőeljárás törvényt is érintő módosítás gyors tárgyalása és elfogadása nem egyedi eset.

Az elsőként benyújtott törvénytervezet az egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról az ún. közbiztonsági törvénycsomag részeként került a Parlament elé. Ebben az eljárás gyorsítását közvetlenül szolgáló javaslatok nem szerepeltek, bár kétségtelen, hogy akár az ügyész tárgyaláson való részvételének kötelezővé tétele is járhat ilyen hatással: a jelen lévő ügyész azonnal reagálhat a bizonyítási eljárás eredményére.

A második javaslat kifejezetten a bírósági eljárások gyorsabb lefolytatását, a hatékonyabb működést szolgálta, nem csak a büntető-, de a polgári eljárásban is. A büntető ügyekben folyó eljárások bírósági szakaszában ezt a célt azzal kívánta elérni a jogalkotó, hogy „... az eljárásban résztvevő személyek eljárási jogait ténylegesen nem szolgáló, csupán formális garanciákat biztosító szabályokat megváltoztatja, a megyei bíróság székhelyén lévő helyi bíróságok illetékessége alá tartozó ügyek közül pedig egyes ügycsoportokat kivész a kizárólagos illetékesség alól (e körben a legjelentősebb módosítás a közlekedési bűncselekmények kizárólagos illetékességének megszüntetése).”³

A gyorsítási törekvések két területre összpontosítottak. A büntetőeljárás legfőbb kevéskötőjének tartott védők perelhúzási törekvéseinek megakadályozására és az időigényes, az esetek többségében fölöslegesnek tűnő iratfelolvasások korlátozására.

Már ezt megelőzően, 2009-ben ugyancsak az eljárás gyorsításának célját szolgálva terjesztett a parlament elé módosítási javaslatot a kormány. A büntetőeljárások időszérőségének javítása céljából a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXXIII. törvény első sorban a – már eredetileg is az egyszerűsítés, gyorsítás szándékával létrehozott – külön eljárások körében vezetett be a hatékonyság javítását a jogalkotó várakozása szerint lehetővé tevő változtatásokat. Az eljárás időszérősége annál is inkább kiemelt figyelmet élvez⁴, mivel a strasbourgi Európai Emberi Jogi Bíróság előtt is kiemelkedően magas azon ügyek száma, amelyben a panaszosok az eljárás elhúzódsát sérelmezik, s bár a Bíróság körültekintően jár el, sok körülményt mérleget, gyakran kerül sor az Egyezmény megsértésének megállapítására. Mindamellott, hogy a jogalkotó figyelemmel kíséri és a jogszabálytervezetek előkészítésekor szem előtt tartja a strasbourgi ítélkezési gyakorlatot, a probléma súlyát jelzi, hogy – nem csak büntető ügyekben – 2003 és 2005 között 93 134 500.- Ft kártérítés kifizetésére került sor hazánkban az eljárás elhúzódsa miatt.⁵

² Az iromány sorsa nyomon követhető a következő címen: http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_iromany.irom_lekerd_egysz?P_CKL=39&P_TIP=NULL&P_FOTIP=null&P_KISZ=CLXXXIII&P_KIDA=2010 (letöltés: 2011. május 24.)

³ <http://www.kim.gov.hu/tevcenyseg/torvalkprg/birosag20101203.html> (letöltés: 2011. május 25.)

⁴ Az eljárás időszérőségével kapcsolatos kérdéseket részletesen tárgyalja NAGY ANITA: *Büntetőeljárás gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban*. Miskolc, 2008.

⁵ CZINE ÁGNES – SZABÓ SÁNDOR – VILLÁNYI JÓZSEF: *A strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban*. Budapest, 2008. 433 p.

Az, hogy az eljárási jogok egyszerűsítésével látja elképzelhetőnek a bírósági eljárás gyorsítását a bírói kar is, igazolja a Magyar Bírói Egyesület által megfogalmazott javaslatcsomag.⁶ A nem csupán a büntetőeljárást érintő dokumentumból kiderül, hogy az Egyesület évek óta foglalkozik a bírósági jogalkalmazás hatékonyságával. Így az igazságszolgáltatást szabályozó és „az eljárási törvények hatályosulásáról az egész bírói karnak eljuttatott kérdőívek útján tájékozódott, felmérve a bírák véleményét arról, hogy milyen változtatásokat látnak szükségesnek.”⁷ A 2009-ben lefolytatott kérdőíves felmérés eredményeinek feldolgozását követően további szakmai egyeztetésekre is sor került, majd 2010. augusztus 17-én terjesztették elő azt a javaslat tervezetet, amelyben azokra a jogszabályi rendelkezésekre kívánták „felhívni a törvényelőkészítő figyelmét, amelyek a gyakorló bírák szakmai tapasztalatai szerint az eljárások időszerűségét lényegesen befolyásolhatják”⁸.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény kapcsán kiemelik a javaslat összeállítói, hogy az „számos, a terhelti státuszt védő új jogintézményt, biztosítékot vezetett be. A terheltet megillető kibővült jogosítványok halmaza mellett, az eljárás gyors befejezését és a hatékony pervitelt szolgáló eszközök háttérbe szorultak.”⁹ A következőkben megjegyzik, hogy „Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelmét szolgáló új szabályok ugyanakkor alapul szolgálnak az eljárási jogokkal való - törvényes kereteken belüli - visszaélésre, a jog nem rendeltetésszerű gyakorlására, a perelhúzásra is. Egyes rendelkezések nem csupán adminisztratív terheket rónak a hatóságokra, de indokolatlan, formális és olyan kötelező eljárási cselekmény lefolytatását követelik meg a bíróságoktól, amelyek az ügy érdemi előre menetelét nem szolgálják.”¹⁰ Markánsan jelenik meg az a jogalkotóval szembeni elvárás, hogy „A büntetőeljárás gyorsítása érdekében ezektől a terhektől az eljárást meg kell szabadítani.”¹¹ Szerencsésebb lett volna, ha a bírók jelentős hányadát (a dokumentum szerint a 2800 fős bírói karból 1600 fő tagja az érdekképviselői szervezetnek) tömörítő Egyesület nem csak az igazságszolgáltatás akadályát látja a résztvevőknek, köztük a terheltnek és a védőnek biztosított eljárási jogokban, bár kétségtelen, hogy az e jogok visszaélészerű gyakorlása az eljárást lassíthatja, s így a jogalkotói beavatkozásra szükség van.

A büntetőeljárás elhúzódnásának okait a javaslattevők a következőkben jelölik meg:

- „egyes bíróságok túlzott leterheltsége, a különleges illetékességi szabályok miatt (megyeszékhelyi helyi bíróságok és a PKKB kizárólagos illetékességére vonatkozó szabályozás),
- a vádlott eljárási cselekményekről való igazolt, vagy igazolatlan távolmaradása (Ez a tárgyalás beállítását, új tárgyalás kitűzését teszi szükségessé, mert a vádlott jelenléte a tárgyaláson kötelező. Előfordul a több vádlottas ügyekben a „beosztott távollét”, azaz, hol egyik, hol másik vádlott nem jelenik meg.),

⁶ A Magyar Bírói Egyesület javaslatai az eljárási jogok egyszerűsítésére, a személyi feltételek hozzárci delésével, a bírósági eljárások gyorsítása érdekében. <http://www.mabic.hu/node/332> (2011.05.26.)

⁷ U.o.

⁸ U.o.

⁹ U.o.

¹⁰ U.o.

¹¹ U.o.

- a védők, tanúk, szakértők szabályszerű idézés ellenére történő meg nem jelenése, az idézések, értesítések át nem vétele, azaz az idézés szabályszerűtlensége, amely új idézést követel meg,
- a védőnek közvetlen a tárgyalás előtt történő meghatalmazása miatt sokszor az új védő a felkészülés érdekében, a tárgyalás elhalasztását kéri. A védők részéről gyakori más okok miatt a tárgyalás beállítására irányuló kérelem.
- a tanácsváltozás – bíró ideiglenes vagy tartós távolléte, átszignálás stb. – miatt az eljárás megismétlése,
- többszöri alaptalan elfogultsági kifogás előterjesztése,
- a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárás felesleges időhúzó szabályai,
- az iratok kötelező felolvasására vonatkozó rendelkezések, a közvetlenség elvének követelményeit védő eljárási szabályok miatt,
- a megkeresések hatóságok részéről való nem teljesítése, a bíróságok által meghatározott határidők más hatóságok, szakértők, védők általi elmulasztása,
- a bíróságoknak a bizonyításhoz szükséges állami vagy egyéb nyilvántartásokhoz való hozzáféréseinek hiánya miatt csak hónapokat igénybevevő megkeresésekkel lehet adatokat beszerezni,
- az elektronikus eljárási lehetőségek hiánya ugyancsak növelheti a pertartamokat.”¹²

A viszonylag hosszú felsorolás szó szerinti idézését indokolja, hogy a 2010. évi CLXXXIII. törvény a felvetett problémák többségére választ ad, nem egy esetben szinte szó szerint követve a Bírói Egyesület jogszabály szövegezésre vonatkozó ajánlását. A javaslatok több, a dolgozat témájához nem közvetlenül kapcsolódó – esetenként vitatható – megoldást is megfogalmaznak, de ezúttal szorosan a hatékonyság kérdéseire vonatkozó felvetések törvényt módosításban megnyilvánuló hatását tárgyaljuk.

A törvény Általános indokolásának első bekezdésében a jogalkotó a következőkkel támasztja alá a módosítás szükségességét: „Az igazságszolgáltatással, mint szolgáltatással szemben – nem csak a hazai és nemzetközi normák alapján, de a társadalom és a gazdasági élet folyamatos és kiszámítható működésének fenntartása érdekében is – az egyik legfontosabb elvárás az, hogy az állampolgárok és a gazdálkodó szervezetek azonos jogalaphoz tartozó ügyeiben az ország bármely pontján azonos döntés születessen, lehetőleg közel azonos – ésszerű – idő alatt. Amennyiben ennek a követelménynek nem felelnek meg a bíróságok, úgy az az egész igazságszolgáltatás megítélését negatívan befolyásolja.” Bár az azonos kérdések azonos megítélését az e törvényt módosításban foglaltak aligha tudják biztosítani, az eljárás – azon belül is elsősorban az elsőfokú bírósági eljárás – gyorsítása, egyszerűsítése érdekében jelentős változtatások elfogadására került sor. Az igazságszolgáltatás hatékonyabb működése érdekében a hatályos bírósági igazgatási rendszert érintően szükséges „korrekciókra” vonatkozó javaslatok előkészítése során az Országos Igazságszolgáltatási Tanács – az indokolásban részletezett vizsgálatokat követően megfogalmazott – stratégiájára¹³ is támaszkodott a jogalkotó. Az OIT – a törvény Általános indokolásában idézett – általános stratégiája szerint „A bírósági

¹² u.o.

¹³ „Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács értékelése a bírósági szervezet igazgatásának és működésének helyzetéről. A szervezet továbbfejlesztésére vonatkozó célkitűzések és javaslatok” című általános stratégia és „A bírósági szervezet továbbfejlesztésére vonatkozó célkitűzések és javaslatok részletesebb ismertetése” című részletes stratégia.

szervezet működésének megítélése szempontjából alapvető kérdés a bírósági eljárások időszerűsége. Az országban működő első- és másodfokú bíróságok előtt folyamatban levő ügyek döntő többsége – a folyamatosan emelkedő ügyérkezés mellett is – ésszerű időn belül kerül elbírálásra, az ügyek elintézésének ideje általánosságban megfelel az adott ügytípus, illetve a jogvita természetének, a hatályos eljárásjogi törvény szabályainak és logikájának megfelelő időtartamnak. Ezt az állítást a nemzetközi kitekintés tapasztalatai egyértelműen megerősítik.” Mivel tehető gyorsabbá az eljárás, hol van szükség leginkább a beavatkozásra? Az Általános indokolás 4. pontja szerint „Tekintettel arra, hogy a büntetőeljárások főként első fokon húzódnak el, így a törvény az első fokú bíróságok eljárásainak gyorsabbá tételével, továbbá az eljárásban résztvevő személyek eljárási jogait ténylegesen nem szolgáló, csupán formális garanciákat biztosító szabályok megváltoztatásával kívánja elérni büntetőeljárások gyorsabbá tételét.”

Az indokolásban írtak szemléltetésére az eljárások időtartamával kapcsolatos néhány – 2009 évre vonatkozó – adatot¹⁴ láthatunk a következő táblázatokban. A viszonyítás alapja a vádlottak száma a jogerős bírósági határozattal elbírált ügyekben.

Felnőtt korú vádlottak (%)

	1 éven belül	1-2 év között	2-3 év között	3 év felett
Az egész büntetőeljárás időtartama	44,85	24,49	14,56	16,10
A nyomozás elrendelésétől az elsőfokú ügyészségre érkezésig	86,97	10,05	2,26	0,72
A vádemeléstől az elsőfokú bírósági határozat meghozataláig	67,35	17,91	8,42	6,32

Fiatalkorú vádlottak (%)

	1 éven belül	1-2 év között	2-3 év között	3 év felett
Az egész büntetőeljárás időtartama	39,04	30,99	16,28	13,69
A nyomozás elrendelésétől az elsőfokú ügyészségre érkezésig	91,09	8,08	0,74	0,09
A vádemeléstől az elsőfokú bírósági határozat meghozataláig	65,75	19,37	9,69	5,20

Tekintettel arra, hogy az ügyészi szakaszra irányadó határidők „szorosabbak”, a felnőtt korú vádlottakat érintően a vádlottak 79,62 %-a esetében, míg fiatalkorúaknál 79,30 % esetében az ügy elsőfokú ügyészségre érkezésétől számítva 30 napon belül sor kerül a vádemelésre. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy az ilyen rövid időn belüli vádemelések aránya, ha enyhén is, de évről évre csökken mind a felnőtt, mind a fiatal-korú vádlottak vonatkozásában.

¹⁴ Az adatok forrása a „Büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai 2009. év” c. kiadvány. Kiadja a Legfőbb Ügyészség Büntetőbírósági Ügyek Főosztálya, Gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztálya és a Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya.

Kétségtelen, hogy az előzőekben ismertetett adatok is azt jelzik, hogy jóval nagyobb az esélye annak, hogy az eljárás bírói szakasza tart több mint egy évig, mint hogy a vádemelés előtti idő érne el ezt a tartamot.

Nincs lehetőség arra, hogy a 181 szakaszból álló – természetesen nem csak a büntetőeljárás törvényt módosító – az egyes törvényeknek a bíróságok hatékony működését és a bírósági eljárások gyorsítását szolgáló módosításáról szóló 2010. évi CLXXXIII. törvény eljárás gyorsítására irányuló rendelkezéseit részletesen tárgyaljuk, elemezzük, így a továbbiakban csupán egy kérdéssel, a vádlott tárgyaláson való megjelenésről lemondásával foglalkozom bővebben.

Meg kell azonban említeni, hogy az eljárás időszerűségét szolgálja közvetlenül vagy közvetve az is, hogy például a nyomozás határidejének hosszabbítása csak hosszabb idő elteltével kerül magasabb szintre, biztosítva ezáltal, hogy az ügyben tájékozottabb, naprakész információkkal rendelkező, a nyomozó hatósággal szorosabb munkakapcsolatban álló ügyész hozzon döntést az esetek többségében. De a túlterhelt bíróságok munkaterhének csökkentését szolgáló megoldások – bár azokat valószínűleg bírói körben sem fogadják osztatlan lelkesedéssel – az átlagostól több ügyet tárgyaló bíróságok előtti eljárások időtartamát rövidíthetik. A tárgyaláson kívüli elintézés lehetőségét szélesebbre tárta a jogalkotó azzal is, hogy a tárgyalás mellőzésével lezárható ügyek körét kiterjesztette: az öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmények esetén is lehetővé téve a külön eljárás alkalmazását.

Az eljárás vádlott távollétében való lefolytatása hozhatja kétség kívül a legjelentősebb változást. A külön eljárásként szabályozott eljárás a távollévő terhelttel szemben nem hatott ki lényegesen az eljárás időszerűségére, hiszen a vádirattal megvádolt személyek körében 2006-tól a 0,5%-ot sem érte el azok aránya, akiknek távollétében indítványozta az ügyész a bírósági eljárás lefolytatását.¹⁵

Bár arra, hogy a szabályszerű idézés ellenére meg nem jelent, szabadlábon lévő vádlott távollétében megtartsa a bíróság az elsőfokú tárgyalást, a Be. lehetőséget adott (Be. 281. § (5) bek.), de a bizonyítási eljárás befejezését csak akkor tette lehetővé, ha a vádlott felmentésére vagy vele szemben az eljárás megszüntetésére került sor (Be. 281. § (9) bek.). Ezzel a több kérdést is felvető megoldással – bár statisztikai adatok e vonatkozásban nem állnak rendelkezésre – gyaníthatóan nem éltek túl gyakran a bíróságok. Így fordulhatott elő – írja Hegedűs István –, hogy 2004 és 2008 között „Ha a halasztás okát vizsgáljuk, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a vádlott meg nem jelenése miatt a halasztások 49,81 %-tól 56,86 %-ig terjednek. Tehát leszögezhetjük, hogy az öt év átlagában az elhalasztott ügyek valamivel több mint fele a vádlott meg nem jelenése miatt került halasztásra ... nem lehet azt mondani, miszerint a vádlott jelenléte az ügyek töredékét érintené, még akkor sem, ha a statisztikai adat nem tartalmazza, hogy a vádlott meg nem jelenése miatti halasztásból mennyi az olyan eset, amikor előzetesen bejelentette, hogy nem tud megjelenni, illetőleg a távolmaradását kimentette.”¹⁶

¹⁵ Az adatok forrása a „Büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai 2009. év” c. kiadvány. Kiadja a Legfőbb Ügyészség Büntetőbírósági Ügyek Főosztálya, Gyermek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztálya és a Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya.

¹⁶ HEGEDŰS ISTVÁN: *A büntető ítélkezés gyorsítása, különös tekintettel a vádlott jelenlétére – az alkotmányosság tükrében.* In: BALOGH ELEMÉR (szerk.): *Az Alkotmánybíróság és a rendes bíróságok – 20 év tapasztalatai.* Szeged, 2011. 28. p.

A szerző tanulmánya zárásaként megoldási javaslatot is felvázol, megfogalmazva azon feltételeket, amelyek együttes fennállása esetén lenne csak lefolytatható és befejezhető a tárgyalás. E javaslat és a 2010. évi módosítás között a leglényegesebb különbség, hogy Hegedűs István határozottan a bíróság lehetőségeként, míg a jogalkotó inkább terhelti jogosultságként fogalmazza meg a vádlott távolmaradását, távollétében a tárgyalás megtartását.¹⁷ A szerző a kilátásba helyezett szankciót is előírná feltételként – ezáltal a csekélyebb súlyú cselekményekre korlátozva a távolmaradását ki nem mentő vádlott távollétében a tárgyalás megtartásának lehetőségét, míg a jogalkotó erre nem tért ki. Hegedűs István az ilyen eljárásban kiszabható büntetést is korlátok közé szorítaná.¹⁸

Ez esetben is – mint minden új megoldással kapcsolatban – felmerül a kérdés: nem kell-e tartani attól, hogy a vádlott távollétében folyó tárgyalás e formáját az Alkotmánybíróság alkotmányosértőnek, vagy az Európai Emberi Jogi Bíróság az Emberi Jogok Európai Egyezményével ellentétesnek találja? Mindkét testület esetében a tisztességes tárgyaláshoz való jogból kell kiindulni. Az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdése nem említi a vádlott jelenlétét a tisztességes eljárás követelményei között. A 3. bekezdésben a büncselekménnyel gyanúsított jogai között azonban már szerepel néhány olyan jogosultság, amelyet a tárgyaláson jelen nem lévő vádlott nem tud személyesen gyakorolni: ilyen a személyes védekezés, a kérdések intézése a vád tanúihoz. Meg kell azonban jegyezni, hogy mindkét jogosultság kapcsán vaglyagosan a védő segítségével történő joggyakorlást is említi az Egyezmény: „az általa választott védő segítségével védekezhessék” vagy „kérdéseket ... intéztessen a vád tanúihoz”.¹⁹ Ehhez hasonlóan az Alkotmány hatályos szövege 57. § (1) bekezdése sem írja elő kötelezően a vádlott jelenlétét a tárgyaláson. A megerősítést elsősorban a 14/2004. (V.7.) AB határozat indokolásában és a Miniszteri Bizottság büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló R (87) 18. sz. Ajánlásában találjuk.²⁰

Előre kell bocsátanom, hogy az Alkotmánybíróság hivatkozott döntésében a terhelt távollétében lefolytatott eljárás azon formáját vizsgálta, amikor a vádlott szabályszerű idézésére nem került, nem kerülhetett sor, hiszen ismeretlen helyen tartózkodott és a tartózkodási helyének felkutatására tett intézkedések nem jártak eredménnyel (a Be. XXV. Fejezete szerint lefolytatott eljárás a távollévő terhelttel szemben). Így a tárgyalat tör-

¹⁷ Az eljárásnak a terhelt távollétében való lefolytatásáról és a terhelti lemondás értékeléséről bővebben lásd: BÁRD KÁROLY: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijogi-dogmatikai értekezés.* Budapest, 2007. 177–208. p.

¹⁸ HEGEDŰS 2011, 35–36. p.

¹⁹ „Minden büncselekménnyel gyanúsított személynck joga van – legalább – arra, hogy

a) a legrövidebb időn belül tájékozottassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;

b) rendelkezze a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;

c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet;

d) kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúihoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltétel mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;

e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.” (Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Róma, 1950. november 4. 6. cikk 3. paragrafus)

²⁰ A tisztességes eljárással kapcsolatos strasbourgi ítélkezési gyakorlat elemzésére lásd – többek között: BÁRD 2007; BLUTMAN LÁSZLÓ: *Az igazságos tárgyalás elve az Európai Emberi Jogi Egyezményben.* Magyar Jog, 1992/8, 455–462. p.

vénymódosítással bevezetett lehetőség egészen más helyzetre vonatkozik. Ebben az esetben ugyanis a vádlott átvette a tárgyalásra szóló idézést, tehát tud arról, hogy vele szemben mikor és hol kerül sor tárgyalásra, de nem kíván élni a jogalkotó által biztosított személyes megjelenés és személyes védekezés lehetőségével, sőt – éppen ellenkezőleg – abbéli óhaját fejezi ki, hogy távol kíván maradni. Az alapszituáció eltérő jellege ellenére a hivatkozott AB határozat néhány összegző megjegyzése az Európai Emberi Jogi Bíróság e téren kialakul ítélkezési gyakorlatáról itt is megemlítené. Így a határozat indokolása a következőket tartalmazza: „A Bíróság minden esetben hangsúlyozta, hogy a törvényalkotónak fel kell lépnie az indokolatlan távollétek ellen; a szabályozás kialakításában azonban a nemzeti államok széleskörű mérlegelési joggal rendelkeznek. A Bíróság ugyanis az eszközöket nem önmagukban, hanem az Egyezményben biztosított jogok hatékony érvényesülése szempontjából vizsgálja.”²¹ A tárgyalási kérdés szempontjából talán a leglényegesebb megállapítás az, hogy „A tárgyaláson megjelenés jogáról le lehet mondani. Ahhoz azonban, hogy ez a lemondás az Egyezmény szempontjából értékelhető legyen, egyértelműen, határozott módon és a fontosságának megfelelő garanciák mellett kell történnie.”²²

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló R (87) 18 sz. Ajánlása – amely több módszert ajánl az eljárás gyorsítására, egyszerűsítésére az ügyészi és a bírósági szakban egyaránt – a hagyományos bírósági eljárás egyszerűsítésére megfogalmazott javaslatokat tartalmazó III. pontjának a tárgyalásra vonatkozó b) 3. alpontjában a következőket tartalmazza: „A tagállamoknak meg kell fontolniuk az ítélőbíróságok részére annak engedélyezését, hogy a vádlott távollétében is lefolytathassák a tárgyalást és határozatot hozhassanak, legalább a csekély súlyú bűncselekmények esetén, figyelemmel a kiszabható büntetésre, és feltéve, hogy a vádlottat megfelelően értesítették a tárgyalás időpontjáról, valamint arról a jogáról, hogy jogi képviselője útján vagy más módon képviseltetheti magát.” Az előzőekben idézett megoldással kapcsolatban az indokolás a következőket tartalmazza: „A büntetőeljárások késedelmének egyik oka, hogy számos országban az eljárást csak a vádlott jelenlétében lehet lefolytatni. A Miniszteri Bizottságnak a vádlott távollétében lefolytatott tárgyalás esetén figyelembe veendő kritériumokról szóló (75) 11 számú Határozatában kimondták, hogy a tárgyalás tartása nélküli egyszerűsített eljárás nem zárható ki a kisebb bűncselekmények esetén, meghatározott minimális szabályok megtartásának feltételével. Amennyiben a vádlott lemond a tárgyaláson történő megjelenésről, ezt egyértelműen kell megtenni.”

A 2010. évi CLXXXIII. törvény kapcsán a Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának Kollégiumvezetője – a 2011. március 7-ei kollégiumi ülés összefoglaló anyagában egyrészről üdvözlö a módosításban foglalt, az eljárás gyorsítását, a büntetőeljárások befejezését elősegítő lehetőségeket, másrészről azonban a bírók kétségeinek is hangot ad. Hangsúlyozza, hogy „soha nem látott nyomás nehezedik a Fővárosi Bíróság bíraira a hatékony, célratörő pervezetés, az ügyek megfelelő időben történő kitűzése az ügy mielőbbi érdemi befejezése tekintetében.” Úgy látja azonban, hogy – a jogalkotó következtetlensége miatt – nem egyértelműen derül ki a jogszabályból, hogy a tárgyalás megtartása a vádlott távollétében a bíróság lehetősége, vagy annak eldöntése, hogy részt kíván-e venni a tárgyaláson, a terhelt alanyi joga A Be. 279. § (3) bekezdéséből, amely szerint a lehetőségről a bíróság a vádlottat tájékoztat²³hatja, arra lehet következtetni, hogy a bíró-

²¹ 14/2004. (V. 7.) AB határozat. Indokolás 2.2.2. pont negyedik bekezdése

²² U.o. ötödik bekezdés

ság döntheti el, az adott ügyben lemondhat-e, célszerű-e lemondania a vádlott személyes megjelenéséről, vagy feltétlenül szükséges a jelenléte a tényállás felderítéséhez. A terheltet jogairól, kötelezettségeiről az eljárás minden szakaszában tájékoztatnia kell az eljáró hatóságoknak, így ha a jogalkotó szándéka az lett volna, hogy a döntést kizárólag a vádlottra bizza, valószínűleg nem a feltételes módú igealakot használta volna. Sajnos a törvény indokolása ez esetben sem nyújt eligazítást a jogértelmezéssel bajlódó jogalkalmazó számára. A 2010. évi CLXXXIII. törvény 148. §-ához fűzött indokolásban a következő olvasható: „A hatályos szabályozás értelmében a vádlott távollétében csak akkor lehet lefolytatni az eljárást, ha ismeretlen helyen tartózkodik. A törvény az eljárások gyorsítása érdekében ezen kíván változtatni, amikor lehetővé teszi, hogy a szabályszerűen megidézett vádlott távollétében is lefolytatható, illetve befejezhető legyen az eljárás, amennyiben előzetesen bejelenti, hogy a tárgyaláson nem kíván részt venni. Erre tekintettel a törvény az idézés kézbesítésének határidejét nyolc napra változtatja, hogy a vádlottnak legyen ideje a tárgyalás előtt bejelenteni, ha azon nem kíván részt venni. A fentiekről a vádlottat az idézéssel egyidejűleg lehet tájékoztatni. A bíróság a tájékoztatást már az első idézés kibocsátásakor megteheti, de megteheti azt követően is, hogy a vádlott az előző tárgyaláson szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg, és a bíróság úgy ítéli meg, hogy a bizonyítási eljárás a vádlott jelenléte nélkül is befejezhető.” Mivel az idézés kézbesítésére vonatkozó nyolc napos határidő minden esetben kötelező, ha ennek indoka az, hogy a vádlott megfontolhassa, lemond-e a tárgyaláson való részvétel jogáról, akkor feltételezhetjük, hogy nem a bíróságot kívánta döntési helyzetbe hozni a jogalkotó. Ha ez lett volna a szándéka, megtehetette volna – és ez lett volna a logikus –, hogy amennyiben a bíróság nem tartja elfogadhatónak a terhelt távolmaradását, megmaradt volna az öt napos határidő az idézés kézbesítésére, és külön szabály vonatkozott volna arra az esetre – nyolc napos kézbesítéssel –, ha a vádlott akaratától függ a megjelenése. A feltételes mód használatával kapcsolatban tovább szaporodnak az aggályok az indokolás elolvasása után. Hiszen azt is látjuk, hogy a cél az volt, hogy már az első tárgyalásra vonatkozó idézés kibocsátásakor tájékoztatást nyújthasson a bíróság, de megteheti ez később is, ha „előzetes bejelentés nélkül” nem jelenik meg a vádlott a szabályszerű idézés ellenére. Ez utóbbi megoldás lényegében a Be. 281. § (9) bekezdésében foglalt lehetőség „kiegészítése”. E rendelkezés hatályba lépéséig csak a vádlott felmentésével vagy az eljárás megszüntetésével volt befejezhető ügydöntő határozat meghozatalával a tárgyalás a vádlott távolmaradása esetén. A módosítás nyomán a vádlottat „meg nem jelenése” után is nyilatkoztathatja a bíróság, s ha nem kíván részt venni a tárgyaláson, a számára hátrányos döntés meghozatalának, bűnössége megállapításának sincs többé akadálya.

Kérdés ezután, hogy mi történik, ha – a bíróság jogosultságaként értelmezve a kioktatás/figyelemfelhívás lehetőségét – az eljáró bíróság nem ad tájékoztatást az idézéssel egyidejűleg. Amennyiben a vádlott nem kíván megjelenni a tárgyaláson, a Be. 281. § (3) és (9) bekezdésében foglalt rendelkezések szerint megtartható a távollétében az eljárás vagy – ragaszkodva a megjelenéshez, a bíróság vele szemben kényszerintézkedéseket alkalmazva „erőszakolhatja” ki a megjelenését. Azonban a vádlott személyes közreműködésére nincs garancia: ha megjelenik az idézésre vagy elővezetik, akkor is megtagadhatja a vallomástételt, így a tényállás tisztázásához tevékenyen nem járul hozzá.

A Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának a 2011. március 7-ei üléséről készült összefoglaló szerint az elfogadott álláspont része, hogy „Amennyiben a bíróság lehetővé tette a vádlott számára a távolmaradást, akkor a későbbi határnapokról nem szükséges őt

tájékoztatni, lévén védője útján ezekről értesülhet ...” Ez az értelmezés némileg ellentmond az értesítésre vonatkozó általános rendelkezéseknek. A Be. 67. §-a szerint az eljáró hatóságok azt értesítik, akinek az eljárási cselekményeknél a jelenléte nem kötelező, de azt a törvény lehetővé teszi. Bár a vádlott lemond a tárgyaláson való részvételéről, ez nem jelenti azt, hogy a törvény szerint ne lenne joga később változtatni ezen az álláspontján. Így – véleményem szerint – a további tárgyalásokról annak ellenére értesíteni kell, hogy a tárgyaláson való részvételéről szóló lemondása a kötelező védelem újabb esetét teremti meg, így az érdekében védő fog eljáráni.

Tovább árnyalja a képet, ha annak elemzésébe bocsátkozunk, milyen következményekkel jár, ha az így kirendelt védő helyettesítéséről kell a bíróságnak hivatalból gondoskodnia. A védelemhez való jog az Európai Emberi Jogi Bíróság szerint is a hatékony védelemhez való jogot jelenti, s csak akkor igazolható e jog gyakorlásának biztosítása a hatóságok részéről, ha a védőnek van ideje felkészülni feladata ellátására, azaz nem pusztán formális a védői segítség biztosítása. Különösen hangsúlyos a tényleges védelem biztosítása, ha maga a vádlott nincs jelen a tárgyaláson.

Összegzés

Az előző oldalakon leírt rövid elemzésből is látszik, hogy az igazságszolgáltatás hatékonyabb működését elősegítő jogszabályváltozások csupán egy kis részlete is mennyi kérdést, problémát vet fel. Leszögezhetjük, hogy az eljárás időszerűségét a módosítás akként is elő kívánja mozdítani, hogy ezzel egyidejűleg a vádlott jogait kibővíti²³, lehetőséget adva részére, hogy eldöntse, részt akar-e venni a büntetőeljárás egyre csökkenő jelentőséggel bíró, de még mindig meghatározó részét képező elsőfokú tárgyaláson. Döntésével a vádlott kifejezésre juttatja, hogy részt kíván-e venni a bizonyításban, személyesen is védekezni óhajt vagy – talán közönyét is kifejezve – távol marad, tudva, hogy ez esetben a nyomozás során esetlegesen tett vallomását veszik figyelembe. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha úgy látjuk, ez a lehetőség és a módosítás további rendelkezései ismét csorbitották egy kicsit az elsőfokú tárgyalás jelentőségét, s növelték a nyomozás szerepét. Egyre messzebb kerülünk attól a megoldástól, amely az új Be. kodifikációjának kezdetén körvonalazódott, s a Be. 162. § (2) bekezdésében még most felfedezhető.²⁴ A nyomozás célja a vádló tájékoztatása, a vádemelésről szóló döntésének elősegítése.

²³ Abban az esetben is helye lehet a vádlott jogainak bővítéséről beszélni, ha elfogadjuk, hogy a bíróság döntheti el, mikor ajánlja fel a nyilatkozat lehetőségét, s mikor nem.

²⁴ Be. 164. § (2) A nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. A tényállást oly mértékben kell felderíteni, hogy a vádló dönthessen arról, vádat emel-e.

ERIKA RÓTH

IS ONLY THE LEGISLATION FASTER OR
THE ADMINISTRATION OF JUSTICE AS WELL?

(Summary)

In December 2010 the Code on Criminal Procedure were significantly modified by two acts. Both acts were prepared and adopted very quickly. The first modification was part of the package containing rules in order to strengthen the public security while the aim of the second modification was the acceleration of the procedure and making it more effective. Before the modification the effectiveness seems to be blocked by some specific rights of defence. The modification concerned several rules of the Code among others helping trial in absence of the accused if (s)he expresses his/her intent of non-attendance, participation of the defence lawyer in the trial and the way how (s)he might be deputize if any obstacle emerged.

In the practice of the European Court of Human Rights extremely large number of cases concerns the problem of delay in administration of justice. Although the Hungarian legislator takes into consideration the case-law of the ECoHR the state had to pay a large amount of money as compensation in civil and criminal matters between 2003 and 2005 because of the breach of the reasonable time requirement (Art 6(1) ECHR).

The Association of Hungarian Judges examined the problem and reasons of delay in criminal proceedings. As the result of the analysis they elaborated a proposal pointing out the rules which may cause delay in the criminal procedure.

Of course it is impossible to deal with all new provisions so the author emphasizes some important changes and some problematic fields using materials prepared by Criminal College of the Municipal Court of Budapest and Association of Hungarian Judges.